

Egy cikkről

Szerkesztőségünkhez sok kérés érkezett, hogy Lovas Istvánnak a Népszabadságban március elején Összehasonlító véralgebra és a holocaust címen megjelent cikkét hetilapunkban is nyomtassuk ki. A kérésnek természetesen eleget teszünk, hiszen olvasóink közül sokan nem járatnak Népszabadságot. A cikk mellett közöljük még Eötvös Pálnak, a Népszabadság főszerkesztőjének ugyanazon oldalon megjelent írását is. Miután munkatársunk esszéjének szokatlanul nagy visszhangja támadt az írott és elektronikus sajtóban, sőt azon kívül is, úgy gondoltuk, az újraközlés mellett erről is beszámolunk, valamint lehetőséget adunk Lovas Istvánnak a válaszadásra is. A cikk eredetileg egy teljes újságoldal terjedelmű volt, de azt a főszerkesztő hozzászólása miatt – a szerző beleegyezésével – le kellett rövidíteni. Itt a rövidített változatot közöltük, ahogyan az a Népszabadságban megjelent. A tanulmány eredeti terjedelmében abban a könyvben lesz olvasható, amely várhatóan Jobbgyenes – Lovas István publicisztikái címen a Kairosz kiadó gondozásában a májusi könyvhétre jelenik meg.

Tamás Ervin, a Népszabadság helyettes főszerkesztője, éveken ezelőtt interjút adott hetilapunknak, amelyben kijelentette, a Népszabadság nem engedheti meg, hogy a másik oldal olyan újságíróit ne közölje, mint például Lovas István. Munkatársunknak korábban már két írása is megjelent a Népszabadság Érvek, Vélemények rovatában, amelyet akkor Miklós Gábor, a lap jelenlegi washingtoni tudósítója szerkesztett. Lovas István mintegy fél éve kezdett hosszabb kutatómunkába a nagyobb népiratásokról azzal a szándékkal, hogy azt könyv alakban jelentse meg. Mivel Magyarországon a könyvkiadás szinte teljes egészében balliberális kézben van, és a nem balliberális kontroll alatt működő kiadók évente csupán néhány könyvet tudnak megjelentetni, munkatársunk eredeti szándékát megváltoztatva cikket készített belőle hetilapunknak. Ekkortájt jelent meg a Népszabadságban Erős Ferencnek Auschwitz és Kiskunhalas című cikke, melyben a szerző párhuzamot von a mai kiskunhalasi menekülttábor és a náci megsemmisítő tábor között. Cikke elején pedig azt írja, hogy Auschwitz egyedülálló mivoltát tagadni igazságtalan és botrányos. Lovas a két állítás logikai kibékíthetetlen-ségén – Auschwitzot Kiskunhalassal bagatelizálni, ugyanakkor egyediségét kikövetelni –, a náci haláltábor relativizálásán és a holocaust kötelezővé tett egyediségén (más népiratások rovására) felháborodott, és elhatározta, a cikket nem hetilapunknak, hanem a Népszabadságnak küldi el. Felhívta Tamás Ervint, és elmondta, egy

hosszabb írásban reagálna az Erős-cikkre. Ha nem tetszik, ajánlotta Lovas, a cikk azonnal megjelenik a Magyar Demokratában. „Fair ajánlat”, mondta Tamás Ervin. Lovas a cikket az általa javasolt Összehasonlító véralgebra – egyedi-e a holocaust? címmel január 20-án küldte el a lapnak. Meglehetősen hosszú elmélkedési idő után Tamás Ervin közölte: a cikk február 5-én, pénteken jelenik meg, de rövidíteni kell. Hozzátette: Eötvös Pál a maga ellentétes véleményét is közli. A vágásokban meg egyezés született, azonban a cikk nem jelent meg. Elképzelhető, hogy Eötvös Pál nem volt megelégedve első fogalmazványával, ugyanis a többször módosított, majd március 5-i végső határidőként megadott megjelenés előtt Lovas cikkét még tovább kellett rövidíteni (szintén, korrekt módon, Lovas engedélyének megkérése után). Március 5-én, pénteken az írás meg is jelent Összehasonlító véralgebra és a holocaust címen, Eötvös Pál elnök-főszerkesztő magyarázó írásával együtt, Bossányi Katalin Érvek, Vélemények rovatában. Március 8-án, hétfőn, 72 aláírással Nyílt levél jelent meg, amelyben az aláírók Eötvös Pál főszerkesztőt kérdőre vonják a cikk megjelenése miatt. A cikk aláírói közül néhány név: Csepeli György, Haraszti Miklós, György Péter, Petschnig Mária Zita, Kéri László, Bauer Tamás, Vitányi Iván, Litván György, Vásárhelyi Miklós, Völgyes Iván, Gombár Csaba, Konrád György, Farkasházy Tivadar, Szabó Miklós, Heller Ágnes, Ágh Attila, Popper Péter, Jancsó Miklós, Eörsi István, Levendel

Ádám, Radnóti Sándor, Vásárhelyi Mária, Pomogáts Béla, Krausz Tamás, Tamás Gáspár Miklós, Bodor Pál, Földes Anna, Furmann Imre, Molnár Péter. Valamint Matolcsy György és Kasza László, akikről még lesz szó.

A cikk „közlése túlmegy azon, ami vállalható” írták az általános alanyba burkolódzó szöveg fogalmazói. Az aznap, 8-án megjelenő Metró újság Hetvenketten nem vállalják Lovas írását címen már értelmezi a nehezen értelmezhető „vállalható” szót: szemben az aláírók kihámozható szándékával, a Metró szerint nem Eötvösnek, hanem a hetvenkettőnek nem vállalható a cikk. A Metró az aláírók közül Heller Ágnes, Konrád Györgyöt, Jancsó Miklóst, Pomogáts Bélát és Matolcsy Györgyöt emelte ki. Szintén március 8-án Eötvös Pál egy másik Nyílt levelet is kapott Szerdahelyi Szabolcstól (a Deport '56 vezetője, a Horn-dossziék fáradszatólan kutatója), amelyben a levél írója kifejezi meggyőződését, hogy a cikk közlése nem megy túl azon, ami „vállalható”. „Sőt, úgy vélem, hogy a közlés ténye önmagában méltánylandó. Más kérdés, hogy a cikk vitára ingerlő”. Szerdahelyi javasolja, az „érintett felek” (vagyis Eötvös és Lovas) nyílt vitán fejtsek ki véleményüket a MÚOSZ-ban egy vitafórumon. Szerdahelyi Nyílt levelet a Népszabadság nem közli.

A főváros médiaberkeiben gyorsan terjedő hírek szerint a cikk megosztotta a Népszabadság szerkesztőségét, és jutott el hozzánk a híre már a közlés napjának délutánján. Bossányi Katalin bejelentette, lemond rovata szerkesztéséről, amit a főszerkesztő – az impresszum tanúságából ítélve – a mai napig nem fogadott el.

Március 9-én dr. Feldmayer Péter, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének elnöke szintén Nyílt levelet címez Eötvös Pál főszerkesztőnek. Ő a „hetvenkettekkel” szemben teljes mértékben helyesli a cikk közlését, mert így látszik, hogy kik azok, akik szalonképessé akarják tenni a második világháború szörnyűségeit, melyet a fasiszta hadseregek követtek el.

Március 12-én Révész Sándor, a Beszélő főszerkesztője Szöveg és feladat címen írt egy csaknem teljes kolumnát arról, hogy Lovas István szalonképtelen, így vele nem érdemes vitakozni.

VOD = Eötvös Pál

Ugyanezen a napon adott hírt a Népszabadság arról is, hogy *Macskássy Izolda* Lovas István cikke mellett aláírásokat gyűjt. Az aláírók szerint nem Lovas, hanem az az olvasói levél megengedhetetlen, amely a „hetvenkettek” Nyílt levele mellett volt olvasható, és amely kétségbevonta, sőt legitimizálta a katolikus egyház és annak egykori feje, *Mindszenty* bíboros kommunista üldözését, miközben még a fel sem állt XX. Századi Intézetet támadta.

Március 13-án *Feldmájer* Magyarországi Zsidó Hitközségének Szövetsége fizetett hirdetésben kérte számon a cikk közlését.

Eközben három televíziós adás is foglalkozott a cikkel: a tv2-ben *Szilágyi János*, akinek felvezetése szerint a cikk mondanivalója, hogy „a holocaustot nem kell komolyan venni”, majd a *Lauder–Baló* televízióban *Bánó András*. A két tévé meghívta Eötvös Pált, *Kéri Lászlót*, *Furmann Imrét* – csak éppen Lovas Istvánt felejtették el megkérdezni, hátha neki is lenne mondanivalója.

A tv2-ben viszont egy érdekes kérdés csusszant ki *Szilágyi* szájából. Hogyan tudtatok ennyi embert ilyen gyorsan összerántani? – kérdezte *Kéri*ktől. Mire a talán óvatlan *Kéri*: „Szerencsés véletlen, hogy péntek este az emberek szoktak találkozni – nem emiatt a cikk miatt, de egyébként is, és mindenki erről a cikkről beszélt. Mindenféle más társaságokban is erről beszéltek. És mindenki akart írni egy levelet Eötvös Palinak, hogy ők ezek után a maguk részéről be fogják fejezni a Népszabadsággal az együttműködést.” A barátián aláakérező és alábeszélő *Szilágyi* szerint a kétmondatos levelet (melynek, *Ungvári Tamás* szerint se füle, se farka – *a szerk.*) iga-

zi „profil írták”. Kéri a cikket „szélsőjobboldali uszításnak” címkézte, majd azt mondta, hogy Eötvösnek igaza van: ilyen írásokért a „nyugati országokban” eljárást szoktak indítani. Eötvös a cikk „színvonalt” számonkérő *Kérivel* szemben azt mondta, a cikk „nem mindennapos rafinériával lett megírva, nagyon is okosan”.

A TV3-ban *Bánó András*, ellentétben a tv2-vel, nem címkézte a cikket, Lovas Istvánt „konzervatív” újságírónak nevezte. Beszélgetőpartnere Eötvös Pál volt. Lovas ide sem hívták meg. *Bánó* a nevek sorolásakor csodálkozó szemmel mondta: „sőt, még *Matolcsy György* is aláírta”.

Ezt követően került sor az *Aktuálisban* *György Péter* és *Tallós Emil* vitájára, *Betlen János* rendkívül tisztességes vitavezetésével. *Betlen Lovas Istvánt* „jobboldaliként számon tartott közíróként” mutatta be. *György Péter* Lovas, a MIÉP-et és a szkinhedeket leszélsőjobboldalízta és lenáczizta, míg *Tallós Emil* érvelt. A szöveg antiszemita, jelentette ki *György*, és idézett egy passzust belőle, melyet azonban – mint *Tallós Emil* figyelmeztette – nem Lovas írt, hanem *Zygmunt Bauman* történész. Hogy miért *Tallós* volt a beszélgetőpartner? *Macskássy Izolda* legjobb indulattal útnak indított aláírásgyűjtése egy véletlenel gellert kapott. A festőnő *Vödrös Attila* címlistáját kérte, amit az *Új Idők* szerkesztője mintegy negyven perc múlva át is küldött. *Macskássy* azt hitte, az átfaxolt listán szereplőkkel *Vödrös* már egyeztetett, így a címlistán lévők névsora került az MTI-hez, valamint a tévéállomásokhoz. Amire – teljesen érthetően – a meg nem kérdezettek tiltakoztak, mint azt sietve be is mondta a *Kossuth Rádió*, és adta hírtül a Népszabad-

ság (márc. 12). *Tallós Emil* is így került a listára, noha, mint mondta a TV-vitában, ő a cikk mondanivalójával lényegében egyetért. De hogy a „hetvenkettek” listája körül is baj volt, arról a közszolgálat és a Népszabadság is mélyen hallgatott.

Az SZDSZ-nek a brit lobogóval díszített honlapján, az SZDSZ-es Tinta honlapon és az Internetto törzsszatalán eközben dúlt a vita a cikkről, illetve *György Péter* és *Tallós Emil* szerepléséről. Jellemző, hogy magán az SZDSZ honlapján tízszer többen támadták *György Pétert*, és dicsérték *Lovas* cikkét, illetve *Tallós* szereplését, mint amennyiben *Lovast* gyalázták, érvek nélkül. Ez is jelzi, a „hetvenkettek” messze nem fejezheték ki a Népszabadság olvasóinak véleményét a cikk közléséről.

Macskássy tévedése után ismét munkához látott, és most már egyeztetett nevekkel szereplő listát hozott nyilvánosságra, melyből a Népszabadság március 13-án néhány nevet ismertett.

18-án a *Mancsban* *Seres László* Dekóder című rovatában támadta a cikket, míg másnap, március 19-én az *Élet és Irodalomban* teljes kolumnát foglalt el *Ungvári Tamás* *Unabomber a Népszabadságban* című írása, mely egyetlen mondatot sem idéz a támadott *Véralgebrából*. Viszont a *Szilágyi* által „profi íróknak” nevezettek tiltakozó fogalmazványát idézi, és róla ezt írja: „A szöveg, amelyben megegyeztek, még nyelvtanilag sem szétfejtethető. Az ominózus cikk, mondják az aláírók »túl-megy azon, ami vállalható«. Ki által? Mikor? Miért? Hol? Ez a szöveg védelmi lövészárkot ás, nem világítótoronyt alapoz.”

Március 26-án *Révész Sándor* és *Halmi Gábor* osztozik a vitát folytató *Élet és Irodalom* egy teljes oldalán. Az SZDSZ ismert embere, *Halmi* (a közszolgálati médiában: „független” alkotmányjogász) már felveti a lehetőséget *Lovas István* börtönbe zárásának Magyarországon, míg *Révész Ungvárit* is bírálja, majd ugyanakkor kijelenti, *Lovast* Ausztriában vagy Németországban sem lehetne perbefogni.

Az immár *Lakatos Pál* vezetése alatt ismét cenzúramentessé vált *Vasárnapi Újság* március 28-i kiadásában 2 millió hallgató tudhatta meg a tény: *Kasza László* nevét megkérdezése nélkül vették fel a listára, és hogy *Matolcsy György* ígéretet tett arra, helyesbíten fog a Népszabadságban, amiért neki a tiltakozást szervezők mást olvastak be, mint amit aláírt. ■

Összehasonlító véralgebra és a holocaust*

NÉPSZABADSÁG

A Népszabadság 1999. január 4-i számában az Érvék, Vélemények rovatban Erős Ferenc Auschwitz és Kiskunhalas cím alatt írt jegyzetének első mondata így hangzik: „A soának minden más genocídiumtól, tömeggyilkosságtól való lényegi különbségét, Auschwitz egyedülálló mivoltát tagadni történelmileg igazságtalan, sőt botrányos dolog.” Azok szemében, akik Erős véleményét osztják, ez a cikk botrányos és igazságtalan lesz. Mások talán érdeklődéssel olvassák. Netán azok is, akik Auschwitzot nem szívesen relativizálják a kiskunhalasi menekültábrával.

Rögtön az elején hangsúlyozni kell: „Auschwitz” valóban egyedi, ha a mérték Auschwitz, mint ahogyan minden népiirtás egyedi, ha az adott népiirtást vesszük mércéül. A paraguayi aché indiánok irmag nélküli likvidálása éppen olyan egyedi, ha a genocídium ismérve egy népcsoport maradványtalanságát (százszázalékos) kiirtása. Mint *Elie Wiesel* írta az aché indiánokról a *Richard Arens* szerkesztésében megjelent *Népiirtás Paraguayban* című kötetben: „Mindeddig megiltottam magamnak, hogy az európai judaizmus holocaustját a tőle idegen eseményekkel összehasonlítsam, de vannak itt olyan információk és tények, melyek nem tagadhatók: valóban a Végső Megoldással állunk szemben. Egyszerűen ezt a törzset ki akarják irtani. Morálisan és fizikailag. Úgy, hogy ne maradjon belőlük semmi, egyetlen sírás, egyetlen könny sem. Hatékony eljárás, amelyet máshol már kipróbáltak.” De talán az 1242-es tatárjárás sem tartozik a népiirtás könnyű esetei közé annak ellenére, hogy számadatait a magyar történelemkönyvek nem túl sűrűn idézik: a benyomulók 1 millió magyart, az akkori lakosság felét megszállták le.

Valamilyen fogódzkodóra tehát szükség van akkor, ha a világtörténelemben véghezvitt népiirtások eseteit össze kívánjuk hasonlítani. Mivel a legszélesebb körben – mondhatjuk, univerzálisan – elfogadott és elterjedt, fogadjuk el a népiirtás bűnének megakadályozását és büntetését célzó ENSZ-egyezményben adott meghatározást, melynek 2. cikkelye szerint népiirtást követ el az, aki az alábbi cselekedetek bármelyikét követi el egy nemzet, etnikum, faj vagy vallási csoport teljes vagy részleges elpusztítása céljából:

a) egy csoport tagjait megöli, b) egy csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki séri-

lést okoz, c) olyan életkörülményeket erőltet a csoportra, amelyek célja annak részleges vagy teljes fizikai elpusztítása, d) olyan intézkedéseket fogantat, amelyek célja a csoporton belül a születések megakadályozása, e) egy csoporthoz tartozó gyermekeket erőszakkal egy másik csoportnak ad át.

A soán belül a magyar zsidóság vesztésének abszolút számai sem tűnnek tisztázottaknak: a Magyarországon leggyakrabban emlegetett hatszázezernél a washingtoni Holocaust Memorial, de főként az izraeli *Jad Vasem* számai (337 ezer) lényegesen alacsonyabbak. *Stark Tamás* kutatásai szerint a magyarországi zsidók közül négyszáz–négyezer közötti számban pusztultak el. Ami azt mutatja: a további kutatások nem feleslegesek.

A népiirtások történetében igen kényes kérdés az áldozatok, illetve a népiirtók faja szerinti különbségtétel. Márpedig egy olyan jelenségről van szó, amellyel éppen úgy foglalkozni kell, mint azzal, hogy az Egyesült Államokban nem is olyan régen a fehér bőreket főként az ország déli részén egyáltalán nem vagy lényegesen ritkábban végezték ki ugyanolyan bűncselekményért, mint amilyenért a feketéket szinte gondolkodás nélkül a halálba küldték – főként ha az áldozat bőre az erőszakot tevőtől eltérő volt, magyarul, ha egy fekete fehért ölt vagy erőszakolt meg. Talán ezért is jogos feltenni azt a nyilvánvaló kérdést, hogy az amerikai kontinens óriási indián népességének egyes helyeken szinte teljes likvidálását miért kísérte és kíséri csaknem teljes közöny. Mint például Brazíliában, ahol az eredeti, legalább 2 és fél millió indián őslakosságot mintegy százezerre „fogyasztották” a népiirtás legválogatottabb módszereivel.

De a népiirtás súlyának megítélésénél nem csak az áldozat, illetve a kollektív hóhér színe számít. A politikai, gazdasági vagy egyéb – akár ideológiai – erő vagy ezek kombinációja is igen fontos tényező egy genocídium „eredményének” elhallgatásában, eltussolási kísérleteinek sikerében vagy, ellenkezőleg, annak felerősítésében. 1915 és 1917 között, tehát két év alatt, az örmény lakosság igen nagy százalékát irtották ki a törökök azt követően, hogy két évtizeddel korábban mintegy 100-200 ezer örményt megszállták le. Az 1915-ös gigantikus pogrom előtt az ottomán birodalomban lakó örmények számát másfél és 3 millió közöttire becsülik, melyből 1-2 milliót (a becsült alsó és felső határ) öltek meg.

A legújabb tudományos igényű felmérések szerint is a kommunista ideológiát magukénak valló kormányoknak világszerte mintegy 100 millió közvetlen áldozata volt, mint olvasható a magyarul is nemsokára megjelenő *Courtois*-féle „Fehér könyvben”. (A százmilliószám nem végleges: jelenleg észak-koreaiak tíz-, ha nem százazrei halnak éhen egy ideológiai indíttatású totális elszigetelés eredményeként.) Ennek ellenére, erről a százmillió öldöklésről (amelynek egyedül Kínában mintegy 65 millió közvetlen áldozata volt) meglehetősen keveset hallunk. Talán nem áll távol az igazságtól annak feltételezése, hogy ebben történelmi okok is szerepet játszanak: míg a holocaustért a legyőzött németek a felelősök, addig a súlyos népiirtással vádolt *Sztálin* generalisszimusz a győztesek közé tartozott – márpedig a történelmet a győzők írják.

Vannak, akik azt állítják, mindez nem elégséges magyarázat, hiszen az amerikaiak vietnami atrocitásai, ellentétben a lényegesen nagyobb számú afgán áldozatokkal, hatalmas publicitást kaptak. Bár-hogy is legyen, a világon ma folyamatosan ismétlődően, szinte naponta, egyetlen népiirtásról, a soáról hallunk. Ez pedig pontosan a zsidó holocaust egyedisége miatt van így, hiszen, érvelnek, a holocaust a történelem egyetlen olyan népiirtása, amelyben számos, más népiirtásban nem található jellemzőt találunk. Mint a kiirtottak arányszáma, a likvidálás sebessége, a

totális kiirtásra vonatkozó szándék és a megsemmisítés mechanizmusa.

Csakhogya, mint láttuk, akár a paraguayi aché, akár a braziliai indiánok, valamint több, teljesen kiirtott észak-amerikai indián törzs esetében a kiirtottak arányszáma a holocaustot éppen úgy nem teszi egyedivé, mint a likvidáltak abszolút száma. Ami a likvidálás gyorsaságát illeti, az sem igazán páratlan. Sztálin 1932 és 1934 között az ukrán lakosság mesterséges kiéheztetése során – amikor „csupán” 760 ezerre becsülik az éhen halt (és sok esetben a szülők által megevevett) gyerekek számát – „egy időegységére” számítva semmivel sem érte el lassabban a célját, mint Berlin. Melyhez még hozzá kell adni az NVKD, a szovjet titkosrendőrség közvetlen (például lelőtt) áldozatainak számát. De a hutuk is 100 nap alatt egymillió tuszit öltek meg 1994 tavaszán fegyverrel és bozótívágó késsel, vagyis naponta tízezer, 5 és fél percnél egyet, írja *Nat Hentoff* a *Washington Post* 1999. január 16-i számában és megjegyzi, közben a Clinton-kormány semmit nem tett a népirtás megakadályozására.

A holocaust egyedisége mellett felhozott másik érv a genocídium szándékossága. Vagyis, hogy az 1942. január 20-án tartott wannsee-i konferencián elhangzott, hogy Németországot – nem az egész világot – „zsidótlanítani” kell és az európai zsidókat keletre kell deportálni.

Ami semmiképpen nem ítéhető egyfajta „messianisztikus” direktívának, hiszen nem egy nép teljes kiirtására vonatkozott, hanem annak egy földrajzilag körülhatárolt területen élő részére. Nem is szólvá arról, hogy 1944 késő nyarán *Himmlerék* felajánlották, hogy az életben maradt zsidókat pénzért és felszerelésért szabadon engedik, amely „üzlet” pontosan a Nyugat elutasításán hiúsult meg, állítja *Jehuda Bauer*, a jeles holocaustkutató. De még akkor is, ha az egész zsidóság kiirtására adott parancsnak értelmezzük a wannsee-i jegyzőkönyvet, azt tudjuk, hogy a wannsee-éhez hasonló konferenciát tartottak Isztambulban is, a volt ottomán fővárosban, ahol, kellően dokumentáltan, öt résztvevő – három pártvezér, a kémelhárítás és a gerillák elleni hadviselés vezetője, valamint a nemzetbiztonsági hivatal feje – határozta el az örménykérdés radikális, végleges „megoldását”. Ennyit arról, hogy a holocaust e tekintetben, vagyis egy népcsoport kiirtásának szándékának meglétében, szintén nem egyedülálló. De felmerül itt az a kérdés is, vajon nem mindegy-e az áldozatnak, hogy egy kinyilvánított szándék eredményeként vagy annak hiányában ölik meg? Nem mindegy az, hogy a XIX. században Colo-

rado és Kalifornia állam kormányzói hivatalosan szólították-e fel az állam lakosságát (ezt tették), hogy minden útjukba eső indiánt kiirtsanak, miközben állami költségvetésből finanszírozták a halálbrigádokat, vagy hogy ezt bármilyen hivatalos irat vagy kinyilvánított szándék, netán titokban tartott parancs értelmében hajtották volna végre? Nem inkább az a lényeg, hogy az észak-amerikai kontinens eredeti indián lakosságának 95 százalékát kiirtották, csecsemőket lőttek le, felnőttek nemi szervét vágják ki és tették ki közszemlére? Vannak persze, akik az indiánok kiirtását relativizálni akarják. Akitet nyugodtan nevezhetünk „revizionistáknak”. Közülük egyesek azt állítják, hogy az indiánok eltűnésének nagy részét nem lehet szándékos cselekedetek – értsd népiirtás – következményének tekinteni, mivel legtöbbjük a romló életkörülmények következtében szerzett betegségekre és a fehér embertől kapott kórokba halt bele. Csakhogya, és ezt *Raul Hilberg*, a holocaust egyik legnagyobb nemzetközi szaktekinetelye állítja, kétféle zsidó pusztult el a gyűjtőtáborokon és haláltáborokon kívül, és felük betegségben. Netán őket sem kellene a teljes halálestetbe beszámítani, mert az Endlőség „nem szándékolt” következményeiben veszték oda?

A kettős mérce alkalmazói közül néhányan azt is állítják, hogy az indiánok „nem számítanak” a népiirtás áldozatainak, mert halálukat egy hódítással szemben tanúsított fizikai ellenállás okozta. De ha a leigázás elleni harc egy csoportot automatikusan diszkvalifikál a genocídium meghatározásából, vajon mit tegyünk azokkal a zsidókkal, akik a holocaust idején álltak ellen a náciknak a varsói gettótól kezdve a lengyel erdőig és azon túl is? Márpedig, mint *Jehuda Bauer*, a már idézett holocaustkutató írja, Lengyelországban a zsidók több mint száz gettóban álltak ellen fegyveresen a nemzetiszocialistáknak, és még a haláltáborokban is több jelentős felkelést szerveztek, ami után minden esetben az ellenállás résztvevőit és természetesen vezetőit lemészárolták.

Az indiánok igen „hatékony” kiirtása bagatellizálásának természetesen van egy másik, igen súlyos, rasszista eleme. Mivel, a rasszista „tudósok” szemében az egyik indián úgy néz ki, mint a másik, Észak- és Dél-Amerika indiánjait egyszerűen „ázsiaiakkal” vagy „afrikaiakkal” szokásos), míg az európaiakat gondosan megkülönböztetik egymástól vallási, kulturális, etnikai és nemzeti alapon, és senkinek sem jutna eszébe például a bosnyákok etnikai ala-

pú tisztogatását „európai” tisztogatásként általánosítani. Az indiánok esetében – akik közül például az inkáknak és a majáknak annyi közülük van (pontosabban, volt) egymáshoz (indiánok), mint például az albánoknak az izlandiakhoz (európaiak) – a különbségétel kényelmos hiánya azután ahhoz vezet, hogy egyes, a föld színéről is tökéletesen eltüntetett őshonos népeket így nem kell a „népiirtás” kategóriájába sorolni, hiszen „az indiánok megmaradása” bizonyítékul egy Arizonába látogató turista is a saját szemével láthatja a skanzenben üldögélő, egyébként nyomorult, szőnyegszövő indiánokat. Vajon mit szólnának azok, akik ezt az etnoimperialista álláspontot foglalták el, hogyha valaki azt állítaná, a soá az indián népességpusztulás analogiájára „nem számít” hiszen a 400 milliós Európának csupán másfél százalékát (a zsidó lakosság aránya a teljes európai lakossághoz képest) pusztították el?

Amerika „felfedező” gyarmatosítói a helyi csecsemőket (akkor még komoly készlet állt rendelkezésre) kutyaeledelként használták, a lemészárolt felnőtteket pedig szét-hasított marhákként lógatták fel a verandákra, hogy, egy-egy női mellett leszelve, legyen mit főznie a rabszolga-szakácsnak a fehér betolakodó feinschmeckerek ebédjére, miközben, jeles szórakozásul, a férfiak herezacskóit pénztárcaként használták azok a connoisseurök, akik tudták értékelni az igazi egzotikumot (I. Stannard idézett könyvét). Nem mintha északabbra ne lett volna kéznél hasonló ideológia: mint *Andrew Jackson* amerikai elnök mondta az amerikai kongresszusnak azok számára fájlóan emlékeztetesen, akik nem hisznek a fajok egymás fölé-, illetve alárendeltségében: a helyi népek kiirtása lényegében „az egyik nemzedék kipusztítása azért, hogy helyet csináljunk a következőnek”, idézi *Ronald T. Takaki Vasketreczek: faj és kultúra a XIX. századi Amerikában* című, 1979-ben megjelent könyvében. *Fröhlich Róbert* tábori főrabbi a budapesti gettó felszabadításának 54. évfordulója alkalmából, tudósít a Népszabadság január 19-i száma, a zsidók legyilkolását „a világtörténelem leggyalázatosabb csapásának” nevezte: „A zsidókat először kitiltották az élet minden területéről, aztán magából az életből is. Módszeresen legyilkolták és gyári áruként dolgozták fel őket csak azért, mert Mózes hite és tanai szerint éltek.”

Mitől egyedi hát a holocaust a népiirtások történetében? A megölték számától? Mint láttuk, nem. A likvidáltak arányától? Mint láttuk, attól sem. A kipusztítás sebességétől vagy hatékonyságától? A szándékosságtól? Egyiktől sem. Azok, akik a soá egyedi- ➤

➤ ségét hangsúlyozzák, előre levont következtetéseikből indulnak ki, átrostálják őket a tények szitáján, majd a már eleve levont következtetésekre érkeznek vissza és kijelentik, lám, a soá egyedi. A körkörös érvelés klasszikus esete. De ezt a logikai akrobatikát szinte minden genocídium fölött elvégezhetjük, ha a rasszizmus vagy etnocentrizmus védőhálóját kifeszítjük: Kambozsától és Kelet-Timortól Bosznián át Ruandáig.

Vajon miért állítja *Erős Ferenc* e cikk elején, hogy a soá egyediségének megkérdőjelezése „botrányos” és „igazságtalan”?

Phillip Lopate szerint itt egyfajta „kiirtási büszkeséggel” állunk szemben, amely a zsidóknak „privilegizált nemzeti státust nyújt a morális kitüntetettek listáján”. Zygmunt Bauman szerint Izrael teokratikus állama, mely államalkotó népét Isten választottjának tekinti, a holocaustot „saját politikai legitimitása bizonyítékának használja, egyfajta carte blanche-ként múltbeli és jövőbeli politikája igazolásához és, mindenekelőtt, előlegként minden olyan igazságtalanságra, melyet majd elkövet a jövőben.” Ez az a hamis állítás – teszi hozzá Bauman a *Modernitás és a holocaust* című könyvében *Karl Jasper* „életfenntartó hazugság” kategóriáját idézve –, amelyért másoknak olyan nagy árat kellett és kell fizetniük. Ennek a gondolkodásnak természetes, rasszista következménye a más népek által elszenvedett népirtás elkenése vagy az arról adott információ egyszerű leltiltása, mint ahogyan ezt egy izraeli kormányzati történésekből összeállított bizottság tette, amikor a Merez párti oktatási minisztérium 1995-ben egy középiskolai történelemkönyvbe fel akarta vetetni az örmény és cigány holocaustot.

Azok, akik saját holocaustjuknak erőszakosan és kategorikusan egyediséget követelnek, szinte minden esetben az érdekérvényesítésben gyengébb népek holocaustját leértékelik. Ez a fajta magatartás egyet jelent az antiszemita történelmi revizionisták viselkedésével, akik tagadják a zsidók szenvedését a soában, és akik pontosan azt állítják a soáról, mint a soá „egyediségét” fenntartók általában a többi genocídiumról: hogy a megölték száma túlzott, a halálessetek provokáció vagy háborúzás eredményei. Az egyediség narcisztikus állítása mások szenvedésének tagadásával párosul, ami ugyanannak az értéktelen, sőt galád „éremnek” a tükördala. És ha van, ami mérhetetlenül botrányos, igazságtalan és egyszersmind kiirtandó, akkor az éppen ez a nézet.

Lovas István
közíró

Egy közlésről*

Mindenekelőtt a közlés indokáról: Olvasóink egy olyan írással találkozhatnak itt, a *Népszabadság* hasábjain, amelynek tartalma messze meghaladja e lap – egyébként tag – közlési kereteit. Pontosabban szólva: nem pusztán e lap megszokott közlési kereteit lépi túl a cikk, hanem jó okkal feltételezhető, hogy súrolja, illetve meg is haladja azt a határt, amiért Európa bizonyos országaiban ma büntetőeljárást indítanak a szerző és a szerkesztő ellen is.

Milyen indokkal és célból tesszük tehát közzé mégis ezt a korábbi cikünkre válaszként küldött írást?

Legegyszerűbben fogalmazva: tájékoztatásul. Informálásul és talán figyelmeztetésül is. Ha úgy vetődik fel ugyanis a kérdés, jelen van-e ma Magyarországon az antiszemitizmus, akár a holocaust tagadásának formájában is, úgy az általános válasz (feltételezhetően e lap olvasóinak körében is), hogy ebben a durva formában nincs jelen. A holocaust tényét ebben az országban nem tagadják.

Ez a válasz azonban félválasz, megtevesztő válasz.

A holocaust tényét nem vitatják, nem tagadják ugyan, a lényegét azonban igen. Nem elszigetelten, nem elhanyagolható perifériákon, nem jelentéktelen mértékben, hanem – e lap olvasói által nem érzékelhető, mert más olvasókhhoz szóló – kiadványok széles körében.

Az adott esetben (a cinikusan többértelmezhető „Összehasonlító véralgebra...” című írás esetében) a vitatott lényeg az, hogy a holocaust itt történt (mármost a bennünket is magában foglaló környezetben); történelmileg most történt, és hogy mi is közvetlenül érintettek voltunk. Nemcsak az elpusztultak és áldozatok oldaláról (egy részüket innen hurcolták el), hanem érintettek voltunk pszichikai bűnrészesként és tevőleges közreműködőként is. Megjegyezve, hogy világos legyen: apáinkról és nagyapáinkról beszélünk.

Hát igen, világos. Ezt az elemet kell valahogyan elmaszatozni, szétkenni, összemosni, hogy a lelkiismeret, a felelősség kérdései fel se vetődhessenek, ezek ugyanis roppant zavarók lehetnek, ha egy kis zsidózásra (soft vagy hard; szalon vagy kocsmái, összekacsintós vagy brutális zsidózásra – teljeseen mindegy) támadna kedvünk.

Igen, Auschwitz ebből a szempontból nagy gond. A holocaust ebből a szempontból nagy gond. Mihelyt megjelenik egy kis egészséges antiszemitizmus, a magyarnak – ha ép lelkiüetű – mindjárt beugrik Auschwitz képe, ami itt tőlünk néhány órai autótútt Észak felé; mindjárt beugranak ismerősök, akiknek ismerősei, szülei, testvérei, rokonai ott mentek füstbe, és beugrik az idősebbeknek néhány strófaváltozat (valamikor bő termés volt belőle), az erdélyi induló (a magyar rádió egykori szünetjele) dallamára készült holocaust-gúnydalok közül.

Ez valóban zavaró. Ezt a holocaustot kellene feledni végre valahogy, mondjuk úgy, hogy a holocaust pusztán egy, az emberiség sok véres gaztette, népirtása közül. Olyan, mint a tatárjárás vagy a Musza Dag és passz. Azon országok, ahol Európában feltehetően büntetőeljárás indítanának a „Véralgebra...” szerzője és a közlétező szerkesztő ellen: Németország és Ausztria. Ugyanez az a két ország, ahol különösen kényesek a náci jelképekkel – mondjuk a karlendítéssel – szemben. Sem Angolában, sem Peruban, sem az 1915-ös gigantikus pogromot elszenvedő örmények körében nem büntetendő sem a holocaust kétségbevonása, sem a náci karlendítés, Németországban és Ausztriában meglehetősen szigorúnak mutatkoznak a kérdésben. Még – miként tudom – a franciák is elnézőbbek, noha nekik igencsak volna okuk hideglelést kapni a náci karlendítéstől meg a táborokat kétségbe vonó fejtegetésektől. Mégis: pont a németek és az osztrákok... Sajátos!

Sajátosan erkölcsösen viselkedő nemzetekről van szó ugyanis: van, és erkölcsi bázison, szigorú önvizsgálat alapján van viszonyuk a saját múltjukhoz. És aki ezt végiggondolja, gondolatilag az „Összehasonlító véralgebra...” erkölcsi nihilizmusáig, a keresztény Európa morális bázisának vitatásáig jut. Ez utóbbit illetően konkrétan annak rögzítéséig, hogy a holocaust fenti relativizálása a római katolikus liturgiából is ismeretes erkölcsi fundamentumot, a „mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa”, az „én vétkem, én vétkem, én igen nagy vétkem” kollektív és egyéni bűnbocsánati könyörgését egy kis szabadabb antiszemitizmus végett a mások vétke általi önkényes önfeloldozássá lényegíti át.

P. S.: Nem tudom, Lovas István, a mai jobboldali-nemzeti-konzervatív sajtó egyik meghatározó szerzője hány esztendő. Milyen élményanyag tette őt olyanná, amilyen. Mindenesetre a magam személyes élményeként továbbítom számára: a Musza Dagot olyan 14–15 éves koromban olvastam, szélsőséges kamaszkori érzelmi reakciókkal, torokszorító döbbenettel. Hozzávetőlegesen tíz esztendővel korábban, 1944-ben történt, hogy ebédvendégségben lévén M. F. éknél, a nyíregyházi Bethlen utcában, míg a felnőttek beszélgettek, magam a földszinti ablaknál állva, államot a zsalugáteres keret deszkájára támasztva az utcát, a szemben lévő görög katolikus templomot bámultam. Egyszer csak furcsa lármára lettem figyelmes. A zaj – mint hamarosan kiderült – egy nagyobb menet élén haladó csendőrök puskaszíján lévő vascsatok ütemes zörgése volt. Amint feltűnt az ablak előtt a menet, valaki az asztal mellől felállt, felgyújtotta a villanyt és sietősen becsukta a spaletát. Nem olyan gyorsan, hogy a magukat vonszolók és a kíséret képe örökké belém ne ivódjon. (A nyíregyházi gyűjtőtáborról és Auschwitzról később szereztem tudomást.)

A Musza Dag tíz évvel későbbi olvasmányélménye és minden más szörnyűség, amit életemben közvetlenül vagy közvetve tapasztaltam, a gyermekkori képet nem puhította, nem lágyította, ellenkezőleg, az embertelenség kontúrjai elevenebbek lettek általa.

Eötvös Pál